

Waarderend Archeologisch Onderzoek
te Oudenburg, site Ettelgemsestraat
(17 t.e.m. 20 november 2009)

Oudenburg, 2010

Colofon

Archeologisch Rapport Oudenburg 5
Waarderend archeologisch Onderzoek te Oudenburg, site Ettelgemsestraat

Code site: OU-ET-09-1

Uitvoering:	W. Dhaeze (Stad Oudenburg) D. Vanseveren (vrijwilliger Oudenburg; metaaldetectie)
Topografie:	L. Meyns (landmeter)
Opdrachtgever:	WVI, NV Novus & NV Immobiliënmaatschappij Joost Danneels
Auteur:	W. Dhaeze
Beeldmateriaal:	W. Dhaeze

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Geomorfologie en bodem.....	5
3. Vroeger onderzoek.....	5
4. Methode.....	7
5. Het onderzoek	8
6. Besluit	11
7. Literatuur	11

1. Inleiding

Aan de zuidzijde van de Ettelgemsestraat, niet ver van de hoek met de Zeeweg, plannen WVI, NV Danneels en NV Novus een verkaveling (fig. 1 en 2). Het gaat om een gemeenschappelijk project waarbij de drie bouwpromotoren de handen in elkaar sloegen en elk één van drie naast elkaar gelegen percelen opkochten om er bouwloten van te maken. Het meest westelijke perceel (558N), vroeger weiland, werd opgekocht door NV Danneels, het middelste perceel (541T), eveneens weiland, werd opgekocht door Novus. Het oostelijke en grootste perceel (526F), vroeger hoofdzakelijk gebruikt voor serreteelt, werd eigendom van het WVI. De gronden bevinden zich achter de huizen met huisnummers 36 t.e.m. 66. De totale oppervlakte van het terrein bedraagt 1 ha 77 a 50 ca.

Gezien deze zone in archeologisch waardevol gebied ligt (zie hoofdstuk 3) werd door Stad Oudenburg in de stedenbouwkundige vergunning van 9 december 2009 enkele voorwaarden ter bescherming van het archeologische erfgoed opgelegd. Na onderling overleg met WVI, NV Danneels en NV Novus werd beslist om de geplande zone door middel van proefsleuven archeologisch te evalueren. Deze opdracht werd toevertrouwd aan Wouter Dhaeze, archeoloog van de Stad Oudenburg. Hij werd bijgestaan door Danny Vanseveren (vrijwilliger) en Laurent Meyns (landmeter). Het kraanwerk werd gedaan door de firma van U. Vandenbroucke. Kraanwerk, veldwerk en de rapportage worden gefinancierd door de bouwheren. De verdeling van de kost gebeurt op basis van de oppervlakte.

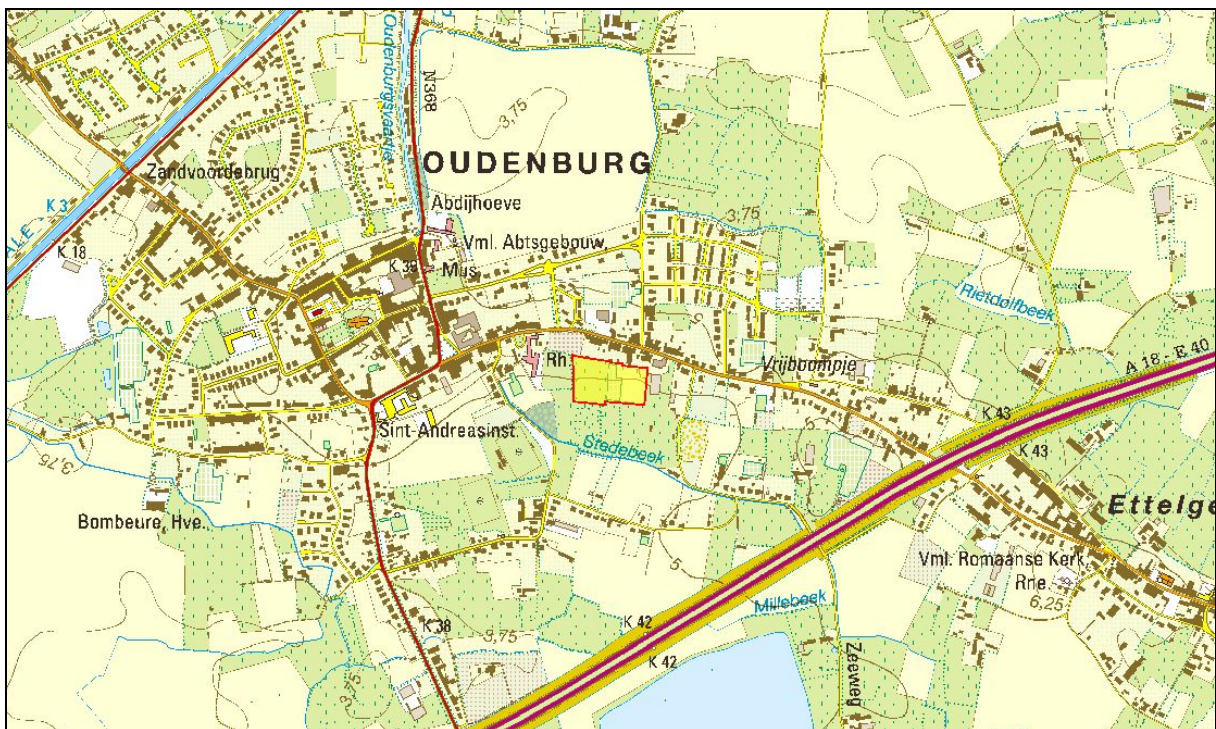

Fig. 1. Uittreksel van de topografische kaart met aanduiding de te verkavelen site Ettelgemsestraat in het geel.

rechthoekige eenheden opgedeeld. In deze zones vonden agrarische en ambachtelijke activiteiten plaats. De zeer grote hoeveelheid aan tafelwaar in aardewerk en glas, de dumps met haardresten en nederzettingsafval en de grote hoeveelheid aan waterputten suggereren dat er misschien ook bewoning was. Het ontbreken van sporen van gebouwen heeft wellicht te maken met het feit dat er, naar analogie met de militaire architectuur in het *castellum*, liggebouw werd toegepast en dat laat nauwelijks of geen sporen in de ondergrond na. Verspreid over de site werden een aantal standgreppels aangetroffen. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of dit standgreppels van gebouwen betreffen. Alles wijst erop dat er op de site activiteit was tot minstens het derde kwart van de 3de eeuw en dat het daarna een doorgangsgebied was. Een cluster karrensporen met in de opvulling een scherfje radjessigillata uit de Argonne wijst hierop. Wellicht horen ook vier inhumatiegraven tot deze periode. (Dhaeze, Decorte & Vanhoutte 2008; Dhaeze & Vanhoutte 2009a). De Romeinse occupatie op de site Riethove sluit goed aan bij deze van de ten zuidwesten ervan gelegen site Ter Beke (onder de sporthal) (Hollevoet 1992). Beide sites worden gekenmerkt door eenzelfde type sporen en structuren, eenzelfde organisatie, eenzelfde evolutie en eenzelfde datering.

De site heeft ook een belangrijke volmiddeleeuwse component. Het gebied werd verdeeld door een aantal zeer brede afwateringsgrachten. Langs de Ettelgemsestraat werden twee door afwateringsgrachten omzoomde erven met sporen van woonstalhuizen, bijgebouwtjes, spiekers, afvalkuilen, waterputten en drinkpoelen aangetroffen. De vondsten laten toe deze bewoning in de 12de eeuw te plaatsen. (Dhaeze & Vanhoutte 2009b; Dhaeze & Vanhoutte 2010).

In de Late Middeleeuwen werden langs de Ettelgemsestraat enkele woningen in baksteen opgetrokken. Van deze woningen is niet veel meer overgebleven. Van een groot deel van de muren was enkel nog maar een negatiefspoor bewaard; plaatselijk was de fundering wel nog bewaard. Enkele haardplaten en vloerfragmenten overleefden de uitbraakwoede en, door de diepere ligging, bleef ook een grote kelder bewaard. In de erven achter deze huizen werden een tonwaterput, twee bakstenen beerputten, enkele afvalkuilen en negen cirkelvormige bakstenen structuren met een diameter van om en bij 2 m aangetroffen. Munten gevonden in de nivelleringslagen aangebracht vóór de constructie van deze woningen plaatsen de bouw na ca. 1300. Munten en vondsten wijzen op een bewoningspiek tijdens de Bourgondische periode (1384-1482) en onmiddellijk erna. (Dhaeze & Vanhoutte 2009b; Dhaeze & Vanhoutte 2010)

Prospectie Y. Hollevoet

In het kader van een systematische veldprospectie deed Y. Hollevoet enkele waarnemingen in de hoek van de Zeeweg met de Ettelgemsestraat. Hij vond er, naast heel wat aardewerk uit de late Middeleeuwen, een Romeinse scherf in Eifelwaar (Hollevoet 1985: dossier 160). Vlakbij vond men in de jaren 50 van de vorige eeuw een Romeinse munt (*as*, Antoninus Pius, Rome, 140-144) (Hollevoet 1985: dossier 151).

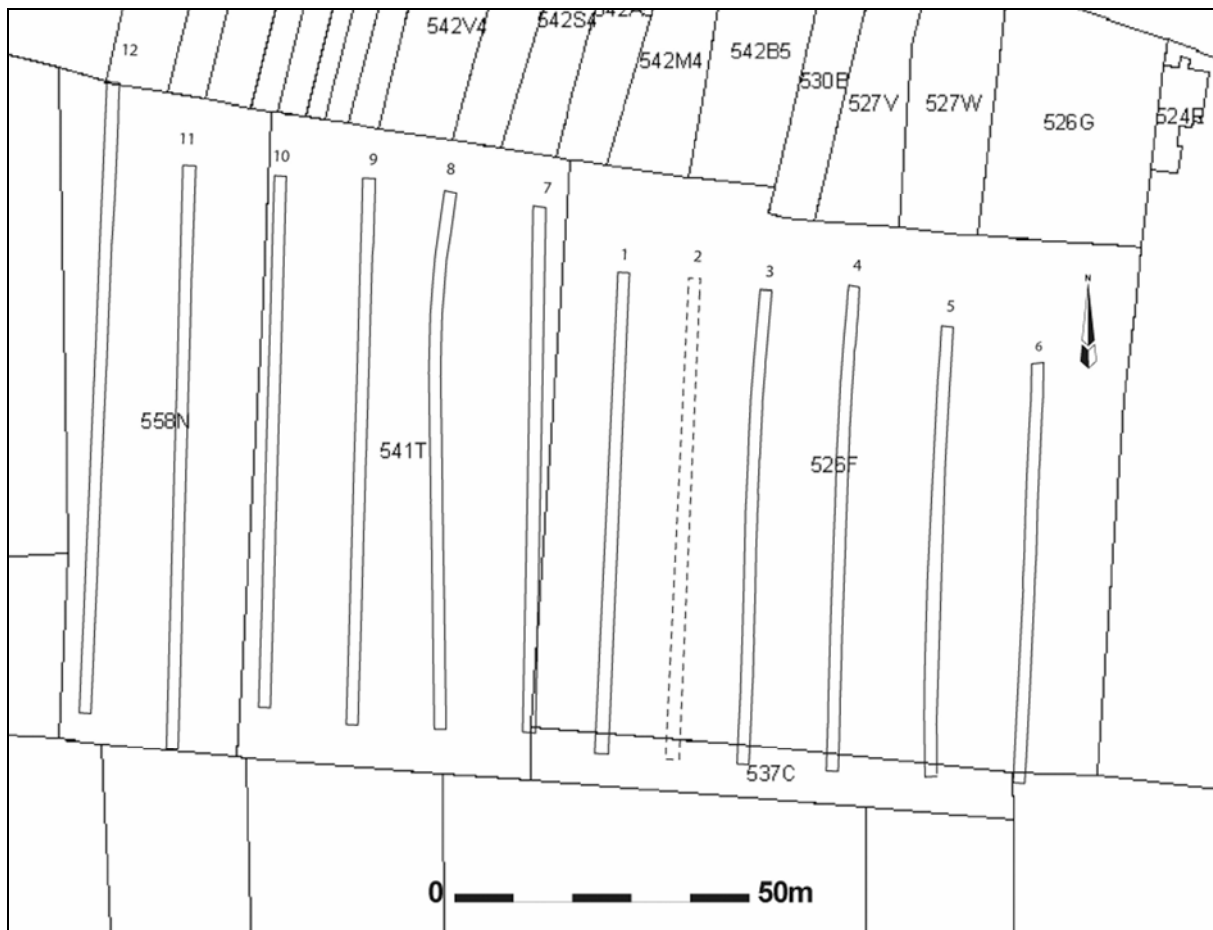

Fig. 3. Kaart met lokalisatie van de proefsleuven.

4. Methode

Om het terrein te evalueren leek de proefsleuvenmethode ons het meest aangewezen. Er werden twaalf lange proefsleuven getrokken (fig. 3). Deze hadden een N-Z oriëntatie en lagen parallel met de lange zijdes van de percelen. De afstand tussen de proefsleuven bedroeg, waar mogelijk, 15 m. In totaal werd 1049 lopende meter opengelegd. Met een 2 m brede kraanbak betekent dit dat er ca. 2098 m² werd opengelegd. Met een totale oppervlakte onderzoeksgebied van 17750 m² betekent dit dat ca. 8,4 % werd gesondeerd. Op perceel 558N werden twee proefsleuven getrokken, op perceel 541T vier proefsleuven en op perceel 526F zes percelen.

De proefsleuven werden gegraven tot op het niveau van het zand dat zich gemiddeld op een diepte van 50 cm onder het maaiveld bevond.

Per proefsleuf werden de sporen op schaal 1/100 ingetekend en beschreven (kleur, textuur, interpretatie, vondsten, datering). De randen van de proefsleuven en de sporen in proefsleuven 1, 3, 4, 5 en 6 werden nadien door de landmeter opgemeten. Door wateroverlast konden de sporen in proefsleuven 7 t.e.m. 12 niet meer door de landmeter worden opgemeten. Om toch een volledig plan te kunnen presenteren, werden de op het terrein gemaakte tekeningen ingescand, gedigitaliseerd en gekoppeld aan de punten van de landmeter. Proefsleuf 2 kon niet op het plan worden gezet omdat na opmeting de positie van de sleufrand niet juist bleek.

5. Het onderzoek

In de proefsleuven werden relatief veel sporen aangesneden en het overgrote deel ervan dateert uit de Romeinse tijd. Opvallend is de totale afwezigheid van sporen uit de Middeleeuwen. Wel zijn er post-middeleeuwse sporen en recente verstoringen. (plaat 1)

Romeinse periode

De Romeinse sporen omvatten in hoofdzaak grachten, diverse types kuilen, (stand)greppels, een waterput en clusters van karrensporen. In het zuidelijke deel van proefsleuven 3, 4 en 5 werd ook een zone met brandrestengraven aangesneden. De Romeinse sporen in het zuidelijke deel (natste deel van het terrein) zijn bleekgrijs, de sporen op het drogere deel zijn donkerder (grijs, soms donkergrijs). De letters tussen haakjes in de tekst hieronder verwijzen naar de letters op plaat 1 (achteraan deze bundel).

Wat de verspreiding van deze Romeinse sporen betreft, valt op dat zo goed als alle sporen zich in de zuidelijke helft van het onderzoeksgebied bevinden, een zone van ca. 65 m breed. De resterende 45 m ten noorden, die trouwens overeen komt met het hoogste en droogste deel van de dekzandrug, bevat geen Romeinse sporen. Deze tweedeling is vooral van toepassing op de westelijke helft van het onderzoeksgebied (proefsleuven 7 t.e.m. 12). In de oostelijke helft liggen de Romeinse sporen iets meer verspreid (proefsleuven 1 t.e.m. 6).

Een groot deel van de sporen betreffen grachten. Deze deelden het terrein in grote eenheden op en hadden zowel een afwaterende als omheinende functie. In alle proefsleuven werden delen van grachten aangetroffen. Meestal gaat het om delen van W-O of WNW-OZO georiënteerde grachten. In proefsleuf 1 werd een N-Z georiënteerde sleuf aangesneden, haaks op de O-W georiënteerde grachten. In het centrale deel van proefsleuven 7 t.e.m. 12 werden minstens 4 evenwijdig aan elkaar gelegen grachten aangesneden. In het centrale deel van proefsleuven 1 t.e.m. 6 werden twee evenwijdig aan elkaar gelegen grachten genoteerd. De twee korte stukjes gracht haaks op de N-Z lopende post-middeleeuwse gracht in proefsleuf 5 maken wellicht ook deel uit van deze dubbele Romeinse gracht.

Zoals op de site Riethove bevinden zich binnenin deze grote eenheden ook enkele kleinere *enclos*. In proefsleuf 12 werd de hoek van een vierkantig (?) *enclos* met brede grachten (ca. 4,5 m) aangesneden (a). Delen van grachten in het zuidelijke deel van proefsleuf 9 en 3 en in het centrale deel van proefsleuf 6 kunnen misschien ook onderdelen van kleinere *enclos* zijn geweest.

Verspreid over het terrein werden ook greppels waargenomen. Haaks op de westelijke gracht van structuur a (*supra*) werden drie greppels aangetroffen (proefsleuf 12: b). In proefsleuven 8, 7 en 1 werd telkens 1 greppel aangesneden (c, d en e). Opvallend is dat deze greppels evenwijdig aan elkaar liggen en misschien deel uitmaakten van dezelfde structuur. Enkel verder onderzoek kan duidelijkheid brengen over de functie van deze greppels.

Een tweede belangrijke groep aan sporen is deze van de kuilen. Er werden diverse groottes vastgesteld. De groep met geringe afmetingen zijn nauwelijks vertegenwoordigd. Het kan zowel gaan om paalkuilen als om bodems van kuilen. Slechts dertien sporen vallen onder deze categorie. De meerderheid van de kuilen hebben afmetingen rond anderhalve meter. Deze kuilen nemen diverse vormen aan: vierkantig, rechthoekig of eerder rond. Zes kuilen kunnen door hun aanzienlijke afmetingen bestempeld worden als poel of zelfs als waterput (proefsleuf 11: f en g; proefsleuf 8: h en i; proefsleuf 7: j; proefsleuf 3: k). Een kuil aangesneden in de meest westelijke proefsleuf is zonder twijfel te interpreteren als een waterput (proefsleuf 12: l) (fig. 4). De aanlegtrechter lijkt een vierkantig grondplan met afgeronde hoeken te hebben. De diameter van de aanlegtrechter lag tussen 4 en 4,5 m.

In het midden van deze structuur stelden we een cirkelvormige band van ca. 40 cm, bestaande uit brokken veldsteen (Paniselianse zandsteen), vast. Wellicht werden deze stenen geplaatst rondom de houten bekisting van de waterput. Onder het Laat-Romeinse grafveld werd rondom de houten bekisting van een Romeinse waterput uit de Hoge Keizertijd hetzelfde fenomeen vastgesteld (Creus 1973, 10 en afb. 3).

Fig. 4. Deel van een Romeinse waterput.

Her en der werden ook groepjes karrensporen aangetroffen (proefsleuf 12: m; proefsleuf 8: n; proefsleuf 7: o en p; proefsleuf 1: q). Het gaat zowel om individuele karrensporen als accumulaties van karrensporen. De vulling wordt gekenmerkt door een zeer bleke, witgrijze vulling en hun oriëntatie is O-W. In de westelijke helft van het onderzoeksgebied was het niet mogelijk om deze karrensporen over de verschillende proefsleuven heen te volgen, in de oostelijke helft van het onderzoeksgebied wel. Daar kwam in het zuidelijke deel van de drie naast elkaar gelegen proefsleuven 3, 4 en 5 een band met karrensporen aan het licht (r). Dit wegtracé had een breedte van ca. 4 m en was oost-west georiënteerd.

Langs de zuidzijde van dit wegtracé werden in de drie respectievelijke proefsleuven in totaal acht brandrestengraven aangetroffen (s) (fig. 5). Deze structuren kenmerken zich door concentraties rijk aan houtskool, door kleine, witte fragmentjes verbrand bot en door verbrande scherven. De lengte ervan varieert van 0,85 tot 1,30 m en de breedte van 0,50 tot 0,90 m. Bij minstens één graf werd een nis met een volledige pot aangetroffen. Van een negende brandrestengraf werd enkel een nis met volledige pot aangetroffen. Het graf lag wellicht buiten de proefsleuf. De graven liggen dicht bij elkaar. Niet enkel de positie van de graven t.o.v. het wegtracé springt in het oog, maar ook dat ze zich in een smalle zone met een breedte van amper 2,5 m langs dit wegtracé uitstrekken.

Een laatste groep van sporen bevinden zich in de zuidelijke uiteindes van proefsleuf 1 en proefsleuven 7 t.e.m. 12. Deze sporen kenmerken zich door hun aanzienlijke breedte en bleekgrijze kleur. De betekenis ervan is nog niet opgeklaard. Gaat het om een laag die zich vormde in de laagste zone van het gebied? Een andere mogelijkheid is dat een deel van deze sporen het vervolg zijn van het wegtracé dat in proefsleuven 3, 4 en 5 aan het licht kwam (*supra*). In proefsleuf 10 en 11 nemen deze grijze sporen eerder de vorm aan van grachten en greppels.

Er werden relatief veel vondsten opgeraapt. De overgrote meerderheid bestaat uit scherven aardewerk, waarbij zoals op de sites Riethove en Ter Beke het hoge percentage aan *terra sigillata* opvalt. In een kuil in proefsleuf 12 werden scherven van een glazen kom aangetroffen. Af en toe werden ook fragmenten van dakpannen en ijzeren nagels aangetroffen. In de accumulaties van karrensporen werden naast dakpanfragmenten ook brokken veldsteen opgeraapt. De vondsten zijn egaal verdeeld over het gehele terrein, er zijn geen zones met grotere vondstconcentraties. In een spoor werd een fragment van een maalsteen in tefriet aangetroffen. Het is wel zo dat over het algemeen de vullingen van de grachten en de middelgrote kuilen meer materiaal bevatten dan de andere types van sporen. In een aantal sporen werden ook haardresten genoteerd (plaat 1: *).

De vondsten plaatsen de site eind 2de eeuw - eerste helft 3de eeuw. Het aardewerkspectrum is dezelfde als dat van de sites Riethove en Ter Beke. De versierde *terra sigillata*, met een groot percentage van Rheinzabern-fabrikaten, wijst op een zwaartepunt in de eerste helft van de 3de eeuw. De sterke ondervertegenwoordiging van Keuls gevernist aardewerk en de aanwezigheid van Triers metaal-glanzend aardewerk onderstreept een datering in de eerste helft van de 3de eeuw. Het aangetroffen glas is van een kom die typisch is voor de 3de eeuw.

De talrijke oversnijdingen geven aan dat de site in meerdere fasen is op te delen. Het proefsleuvenonderzoek laat echter niet toe de evolutie van de site te schetsen. Er werd wel een constante genoteerd: op talrijke plaatsen worden grachten en karrensporen door kuilen oversneden, maar omgekeerd is dit niet zo: nergens worden de kuilen door grachten of karrensporen gesneden. Daaruit kan opgemaakt worden dat minstens een deel van de wegtracés en grachten ouder zijn dan de kuilen. Eenzelfde fenomeen werd vastgesteld op de site Riethove.

Postmiddeleeuwen

De afwezigheid van middeleeuwse sporen is opvallend, temeer omdat op de site Riethove wel veel sporen uit de volle en late Middeleeuwen werden aangetroffen. De belangrijkste sporen uit deze periode zijn twee afwateringsgrachten. Een eerste gracht werd aangesneden in proefsleuf 5: het betreft een min of meer N-Z georiënteerde afwateringsgracht. Deze stond haaks op een andere gracht die in de zuidelijke uiteindes van alle proefsleuven (met uitzondering van de drie meest westelijke proefsleuven) werd aangesneden. De grens tussen percelen 526F en 537C (fig. 3) gaat terug op deze gracht. De aanwezigheid van laat steengoed en postmiddeleeuws geglazuurd aardewerk plaatst de opvulling van deze grachten ten vroegste in de 17/18de eeuw. Op de kaart van Sanderus (1641) is deze gracht nog te onderscheiden, op de kaart van Ferraris (1777) niet meer. In de noordelijke helften van de proefsleuven werden ook wat kuilen aangetroffen. In de meeste gevallen gaat het om zandwinningskuilen of vergravingen.

In proefsleuf 2 (niet afgebeeld op plaat 1) werd een N-Z georiënteerde palenrij, bestaande uit elf paalkuilen, aangetroffen. Deze paalkuilen zijn vierkantig tot rechthoekig in grondplan en hebben zijdes van 70 tot 120 cm. Gemeten van kern tot kern liggen de paalkuilen ca. 3,50 m van elkaar verwijderd. De zeven paalkuilen in de noordelijke helft werden op een later moment aangelegd. De afwezigheid van vondsten laat niet toe deze structuur te dateren. Een postmiddeleeuwse datering is het meest waarschijnlijk en een nog vroegere datering uit de middeleeuwen is evenmin uit te sluiten.

6. Besluit

Het proefsleuvenonderzoek leverde heel wat sporen uit de Romeinse tijd op, meer bepaald uit de periode eind 2de - eerste helft 3de eeuw na Chr. De sporendensiteit is dezelfde als deze op de ernaast gelegen site Riethove. Hoewel proefsleuvenonderzoek slechts een algemeen beeld van de site toelaat, sluiten de ruimtelijke organisatie, de aard en de datering van de sporen op de site Ettelgemsestraat goed aan bij deze van de sites Riethove en Ter Beke. Het lijkt er bovendien op dat de Romeinse sporen van de site Ettelgemsestraat en de site Riethove tot eenzelfde geheel behoren. Of de site Ettelgemsestraat ook eenzelfde evolutie doormaakte als de site Riethove kan enkel worden uitgemaakt door verder onderzoek. Wel is het duidelijk dat het gebied d.m.v. grachten in percelen werd opgedeeld. Zoals Hollevoet vermoedt voor de site Ter Beke werden de lager gelegen perceeltjes ook hier wellicht gebruikt als weilanden voor het houden van vee (Hollevoet 1992, 204). Een aantal sporen wezen namelijk op mogelijke drinkpoelen voor vee. Wat later vonden er op de site Ettelgemsestraat misschien ambachtelijke activiteiten plaats: waterputten en het groot aantal kuilen zijn hier een aanwijzing voor. Het is niet duidelijk of er ook bewoning was, maar een aantal aanwijzingen op de site Riethove lijken toch in die richting te wijzen (zie hoofdstuk 3). De uitwerking van de opgravingsgegevens van Riethove zal daarover meer duidelijkheid moeten scheppen en indien de site Ettelgemsestraat verder wordt onderzocht, zou dit alvast één van de belangrijkste onderzoeksvragen moeten zijn.

Clusters van karrensporen tonen aan dat het gebied ook een doorgangsgebied was. Een duidelijk wegtracé werd onderscheiden in het zuidoostelijke deel van het onderzoeksgebied. Vervolgonderzoek zou licht kunnen scheppen in de problematiek van de Zandweg en Zeeweg.

Tenslotte werd er langs het hierboven vermeld wegtracé een grafveld gevonden. In proefsleuven 3, 4 en 5 werden een achttal graven aangetroffen. Indien we dit cijfer extrapoleren naar de totale zone waarin we graven vermoeden, dan bestond dit grafveld uit minstens 60 graven. Dit grafveld toont enerzijds het belang aan van het aangetroffen wegtracé, anderzijds de aanwezigheid van vlakbij gelegen bewoning.

7. Literatuur

CREUS I. 1975: *De Gallo-Romeinse nederzetting onder het laat-Romeinse grafveld van Oudenburg*, Archaeologia Belgica 179, Brussel.

DHAEZE W., DECORTE J. & VANHOUTTE S. 2008: Sporen aan de rand van de Romeinse nederzetting van Oudenburg, Opgravingen langs de Ettelgemsestraat (project Riethove), *Romeinendag* 35-36.

DHAEZE W. & VANHOUTTE S. 2009a: Archeologisch nieuws uit Romeins Oudenburg: onderzoek 2008-voorjaar 2009, *Romeinendag* 2009, 83-86.

DHAEZE W. & VANHOUTTE S. 2009b: Bewoningssporen uit de volle en de post-Middeleeuwen op de site Oudenburg-Riethove (W.-VI.) - voorlopige resultaten 2008, *Archaeologia Mediaevalis* Kroniek 32, 126-127.

DHAEZE W. & VANHOUTTE S. 2010: Bewoningssporen uit de volle en late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd op de site Oudenburg-Riethove (W.-VI.) - onderzoek 2009, *Archaeologia Mediaevalis* Kroniek 33 (in voorbereiding).

HOLLEVOET Y. 1985: *Archeologisch onderzoek in de gemeente Oudenburg. Prospectie, analyse en synthese*, Gent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling).

HOLLEVOET Y. 1990: Oudenburg (W.-VL.): Romeinse bewoningssporen, *Archeologie*, 61.

HOLLEVOET Y. 1992: Speuren onder het sportveld. Romeinse en middeleeuwse sporen ten zuiden van de Stedebeek te Oudenburg (prov. West-Vlaanderen). Interimverslag 1990-1992, *Archeologie in Vlaanderen II*, 195-207.

